

het Nederlandse leger, van de PTT en van diverse trambedrijven; die kleding bood wel enige warmte, maar dat deden de twee dunne dekens waarmee de gevangenen het 's nachts moesten doen, niet.

Door alles wat fysiek van hen gevergd werd (dit afgezien nog van de mishandelingen), hadden de gevangenen in Amersfoort, en vooral de gevangenen in de buitencommando's (in de binnencommando's werd veel lijngetrokken) behoefte aan voldoende voedsel. Dat kregen zij niet. Amersfoort is van augustus '41 tot maart '43 een hongerkamp geweest.

In het eerste halve jaar ontvingen de gevangenen per dag een stukje brood van ca. 7 cm ('de kunst was nu maar', schreef Gunning, 'er zoveel mogelijk boterhammen van te snijden en jezelf daarmee wat voor de gek te houden; sommigen brachten het tot 18 of 19 sneden¹⁾) en bij het brood kregen zij twee of drie keer per week een klein blokje margarine, een miniem stukje kaas, soms wat jam en een heel enkele keer een stukje worst; het middageten was meestal een soort koolsoep, niet al te slecht van kwaliteit en in elk geval warm, maar de verstrekte hoeveelheid was gering: niet veel meer dan een halve liter, soms nog minder. De gevangenen vermagerden dan ook in een angstwekkend tempo: toen Borst eind januari '42 Amersfoort binnengevoerd werd, constateerde hij dat zich bij ongeveer dertig procent van de daar toen aanwezige gevangenen hongeroedemen ontwikkeld hadden. Met veel moeite wist de Amsterdamse hoogleraar vervolgens door te dringen tot de toenmalige kamparts, dr. N. van Nieuwenhuyzen, chirurg te Amersfoort en lid van de Nederlandse SS; hij ontving van deze de officiële voedingslijst van het kamp, becijferde dat de gevangenen per dag niet meer dan 1 300 tot 1 400 calorieën kregen en zei tegen van Nieuwenhuyzen dat dat, gegeven de inspanningen die van de meeste gevangenen gevergd werden, ca. 2 500 calorieën moest zijn, hetgeen, aldus Borst, 'voor van Nieuwenhuyzen volmaakt nieuw (was); hij hield er de theorie op na dat de gevangenen vermagerden door de zorgen.'²⁾ Borst wist van Nieuwenhuyzen er toe te bewegen, bij *Lagerkommandant* Heinrich op verhoging der rantsoenen aan te dringen; dit had wel enig succes (er kwamen per dag 250 calorieën bij)³⁾, maar ook die nieuwe rantsoenen waren onvoldoende, zij het dat, schijnt het,

¹⁾ C. P. Gunning: *Op de schoolbanken in het PDA*, p. 53. ²⁾ J. G. G. Borst in J. F. Hunsche: *PDA*, p. 158. ³⁾ Vermoedelijk heeft ook het bezoek van een Duitse militaire arts tot die verhoging bijgedragen; op de inspectie door zulk een arts was bij het *Reichskommissariat* aangedrongen door het Nederlandse Rode Kruis. Tijdens die inspectie, die medio mei '42 plaatsvond, had de kamp-SS er overigens voor gezorgd dat de arts gevangenen die sporen vertoonden van ernstige mishandelingen, niet te zien kreeg.